

Effect van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw

Harold van der Meulen, Marcel van Asseldonk en Jakob Jager

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Effect van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw

Harold van der Meulen, Marcel van Asseldonk en Jakob Jager

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Waardecreatie en verdienvermogen' (projectnummer BO-43-109-003)

Wageningen Economic Research
Wageningen, oktober 2022

RAPPORT
2022-126
ISBN 978-94-6447-459-6

Van der Meulen, H.A.B., M.A.P.M. van Asseldonk, J.H. Jager, 2022. *Effect van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2022-126. 64 blz.; 2 fig.; 28 tab.; 8 ref.

Steeds meer boeren en tuinders (ruim vier op de tien in 2020) combineren hun agrarische productie en omgeving met het leveren van andere diensten en producten aan de samenleving. Gezien de toenemende belangstelling voor verdienmodellen waarbij ook nadrukkelijk naar verbreding wordt gekeken heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit meer behoefte aan inzage in de bijdrage van verbredingsactiviteiten aan het inkomen en het effect van verbredingsactiviteiten op de inkomensstabiliteit.

An increasing number of farmers and horticulturalists (more than four in 10 in 2020) are going beyond agricultural production and are using their resources to meet public demand for other types of products and services too. Given the growing interest in revenue models which explicitly seek to diversify income streams, the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality would benefit from having a clearer understanding of the ways in which this diversification contributes to incomes, and the effect of diversification on income stability.

Trefwoorden: Verbredingsactiviteiten, inkomen, land- en tuinbouw, verdienvermogen

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/579406> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2022 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2022
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2022-126 | Projectcode 2282200624

Foto omslag: Wageningen University & Research

Inhoud

Samenvatting	5
S.1 Aanleiding	5
S.2 Kernvragen	5
S.3 Belangrijkste bevindingen	5
S.4 Methodiek	6
Summary	7
S.1 Background	7
S.2 Key questions	7
S.3 Main findings	7
S.4 Methodology	8
1 Aanleiding	9
1.1 Verbreding in de landbouw belangrijk beleidsthema	9
1.2 Probleemstelling	10
1.3 Onderzoeksvragen	11
2 Aanpak	12
3 Structuurkenmerken	15
3.1 Alle verbredingsactiviteiten	15
3.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)	16
3.3 Agrotoerisme	16
3.4 Loonwerk voor derden	17
3.5 Huisverkopen	18
3.6 Zorglandbouw	18
3.7 Duurzame energieverkopen	19
4 Inkomenseffecten	21
4.1 Alle verbredingsactiviteiten	21
4.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)	22
4.3 Agrotoerisme	22
4.4 Loonwerk voor derden	23
4.5 Huisverkopen	24
4.6 Zorglandbouw	24
4.7 Duurzame Energieverkopen	25
5 Inkomensvolatiliteit	27
5.1 Alle verbredingsactiviteiten	27
5.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)	28
5.3 Agrotoerisme	29
5.4 Loonwerk voor derden	30
5.5 Huisverkopen	31
5.6 Zorglandbouw	32
5.7 Duurzame energieverkopen	33
6 Discussie en conclusie	34
6.1 Discussie	34
6.2 Conclusie	35
Literatuur en websites	37
Bijlage A Tabellen naar bedrijfstypen	38

Samenvatting

S.1 Aanleiding

Steeds meer boeren en tuinders (ruim vier op de tien in 2020) combineren hun agrarische productie en omgeving met het leveren van andere diensten en producten aan de samenleving. Uit onderzoek van Wageningen University & Research in de reeks 'Kijk op multifunctionele landbouw' blijkt dat de omzet in de multifunctionele landbouw in Nederland in 2020 de grens van de 1 miljard euro is gepasseerd. De omvang en ontwikkeling van de omzet van verbredingsactiviteiten zegt nog niet iets over het daaruit behaalde inkomen en de stabiliteit van dit inkomen. Gezien de toenemende belangstelling voor verdienmodellen waarbij ook nadrukkelijk naar verbreding wordt gekeken heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit meer behoefte aan inzage in de bijdrage van verbredingsactiviteiten aan het inkomen en het effect van verbredingsactiviteiten op de inkomensstabiliteit.

S.2 Kernvragen

Het doel van deze studie is om inzicht te geven wat de effecten van verbredingsactiviteiten zijn op het economisch presteren van deze bedrijven. Hiervoor worden de volgende drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Zijn er verschillen tussen bedrijven met wel of geen verbredingsactiviteiten ten aanzien van enkele structuurkenmerken (zie Hoofdstuk 3)?
2. Wat zijn de effecten van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw (zie Hoofdstuk 4)?
3. Wat zijn de effecten van verbredingsactiviteiten op de stabiliteit van het inkomen (als effectiviteitsindicator van risicobeheer) (zie Hoofdstuk 5)?

S.3 Belangrijkste bevindingen

Uit dit onderzoek blijkt dat bedrijven met wel of geen verbredingsactiviteiten significant verschillen ten aanzien van enkele onderscheiden structuurindicatoren. In 2020 geldt voor de totale groep van bedrijven met verbredingsactiviteiten dat deze gemeten in oppervlakte cultuurgrond aanzienlijk groter zijn (47 versus 37 ha), echter de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten zijn lager (335.000 versus 390.000 euro). Bedrijven met verbredingsactiviteiten beschikken over meer onbetaalde arbeid (2,0 versus 1,7 per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje)). Daarnaast hebben ondernemers vaker een opvolger (36 versus 30%). Deze tendens geldt voor alle typen bedrijven in de analyse. Bij een nadere uitsplitsing van de bedrijven met verbreding, geldt dat bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding in vergelijking met bedrijven zonder verbreding aanzienlijk kleiner zijn (22 versus 37 ha), terwijl standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten veel lager zijn dan voor de totale groep van bedrijven met verbreding (115.000 versus 390.000 euro).

Bedrijven met verbredingsactiviteiten behalen over de periode 2013-2019 gemiddeld hogere inkomens uit bedrijf dan de bedrijven zonder verbreding. De verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant (66.000 versus 74.000 euro). Ook de verschillen in de fiscale winst tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant (98.000 versus 107.000 euro). De verschillen in de fiscale winst (totaal en uit overige activiteiten) zijn voor de meeste onderscheiden type bedrijven (melkvee, akkerbouw en overige graasdieren) significant. Wanneer rekening wordt gehouden met de onbetaalde

arbeidsinzet,¹ dan is er geen verschil in het bedrijfsresultaat en fiscale winst tussen bedrijven met en zonder verbreding.

Effecten van verbredingsactiviteiten geregistreerd onder overige activiteiten zijn significant groter op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding. Voor de totale groep van bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding is het gemiddelde bedrijfsresultaat uit overige activiteiten 28.000 euro en de gemiddelde fiscale winst uit overige activiteiten 27.000 euro tegenover respectievelijk 6.000 en 8.000 euro op bedrijven zonder verbreding. Binaire analyse van wel of geen verbreding geeft een vertekend beeld omdat het effect van een geringe verbreding ook maar beperkt zal zijn. Er is namelijk een grote groep van bedrijven (55%, zie Figuur 1.2) met minder dan 10% aandeel van verbreding in de omzet in 2020.

Het effect op het inkomen in de land- en tuinbouw verschilt per verbredingsactiviteit. Zie bijvoorbeeld het bedrijfsresultaat voor de totale groep van bedrijven met agrotourisme (65.000 euro), loonwerk voor derden (81.000 euro), huisverkopen (70.000 euro) en zorglandbouw (91.000 euro) versus bedrijven zonder verbreding (66.000 euro). De significante en hogere resultaten voor loonwerk voor derden en zorglandbouw gelden ook voor de fiscale winst: loonwerk 116.000 euro en zorglandbouw 128.000 euro versus bedrijven zonder verbreding (98.000 euro).

Verbredingsactiviteiten zorgen niet voor een stabiel inkomen in vergelijking met bedrijven zonder verbreding. De absolute schommeling tussen jaren in de periode 2013-2019 van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 46.000 en 92.000 euro op bedrijven zonder verbreding. Ook bedrijven met verbreding worden geconfronteerd met dergelijke schommelingen, waarbij er weinig significante verschillen zijn voor de totale groep van bedrijven. Deze conclusie geldt ook voor de onderscheiden bedrijfstypen en verbredingsactiviteiten. Op de bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding is de absolute schommeling wel significant kleiner in vergelijking met bedrijven zonder verbreding (totale bedrijfsresultaat 29.000 versus 46.000 euro).

S.4 Methodiek

Op basis van beschikbare gegevens in de CBS-Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 is een kwantitatieve analyse uitgevoerd. Naast alle 11 onderscheiden verbredingsactiviteiten samen wordt in de analyse onderscheid gemaakt in de groep bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding en tussen vijf specifieke verbredingsactiviteiten (agrotourisme, loonwerk voor derden, huisverkopen, zorglandbouw en duurzame energieverkopen). De analyse richt zich op de totale land- en tuinbouw en de drie deelsectoren met de hoogste deelname per verbredingsactiviteit: akkerbouw, melkvee en overige graasdieren. De gegevens uit de Landbouwtelling zijn verrijkt met aanwezige fiscale data van de bedrijven bij het CBS tot en met 2019 als laatst beschikbare jaar. In de analyse zijn alleen bedrijven meegenomen die over de hele periode te volgen zijn. Dat wil zeggen dat ze hetzelfde registratienummer hebben en niet veranderd zijn van juridische structuur. Inkomensindicatoren richten zich op het resultaat uit gewone bedrijfsvoering en de fiscale winst uit agrarische activiteiten en overige activiteiten (en ook uitgedrukt per onbetaalde aje). Fiscale data maken het niet mogelijk om meer te zeggen over het afzonderlijke bedrijfsresultaat en de fiscale winst van een verbredingsactiviteit. De reden hiervoor is de toedeling van allerlei kostenposten die niet afzonderlijk gespecificeerd kunnen worden. De ondernemer bepaalt zelf of de verbredingsactiviteiten onderdeel uitmaken van de agrarische activiteiten of de overige activiteiten op een bedrijf. Vandaar dat in deze studie ook het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst wordt weergegeven. Het gemiddelde resultaat uit gewone bedrijfsvoering en fiscale inkomen is berekend voor de periode 2013 tot en met 2019. De stabiliteit (of volatiliteit) is berekend als de gemiddelde afwijking van de trend, zowel absoluut als relatief. Daarnaast is nagegaan of er verschillen zijn tussen bedrijven met wel of geen verbreding ten aanzien van enkele structuurindicatoren.

¹ Agrarisch ondernemers en hun gezinsleden verrichten in de meeste sectoren nog het merendeel van de arbeid zelf, maar krijgen meestal geen salaris. Een arbeidskracht die in een jaar 2.000 uur of meer werkt, wordt gezien als één aje. Wie minder werkt, telt voor minder dan één aje.

Summary

S.1 Background

An increasing number of farmers and horticulturalists (more than four in 10 in 2020) are going beyond agricultural production and are using their resources to meet public demand for other types of products and services too. Research conducted by Wageningen University & Research as part of its 'Overview of multifunctional agriculture' series reveals that in 2020, turnover attributed to multifunctional agriculture in the Netherlands exceeded 1 billion euro. The scale and development of turnover attributed to diversification doesn't necessarily tell us anything about the actual income it provides and the stability of such income. Given the growing interest in revenue models which explicitly seek to diversify income streams, the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality would benefit from having a clearer understanding of the ways in which this diversification contributes to incomes, and the effect of diversification on income stability.

S.2 Key questions

The purpose of this study is to shed light on the effects of diversification on the economic performance of these businesses. The study addresses the following three research questions:

1. Are there any structural features that distinguish diversified businesses from undiversified ones? (see chapter 3).
2. What are the effects of diversification on income in agriculture and horticulture? (see chapter 4).
3. What are the effects of diversification on income stability (as a measure of effective risk management)? (see chapter 5).

S.3 Main findings

The research has found that there are significant structural indicators to distinguish businesses that have diversified from those that have not. Taken as a whole, in 2020 the businesses that had diversified were significantly larger in terms of their surface area of farmland (47 ha versus 37 ha), though their standard output from agricultural activities was lower (335,000 euro versus 390,000 euro). Diversified businesses have access to more unpaid labour (2.0 versus 1.7 per unpaid annual work unit). These business owners are also more likely to have a successor in place (36% versus 30%). This applies to all of the business types included in the analysis. When diversified businesses are broken down further, the findings reveal that those where diversification accounts for more than 50% of turnover are significantly smaller than those that have not diversified (22 ha versus 37 ha), while standard output from agricultural activities is much lower compared to the total group of diversified businesses (115,000 euro versus 390,000 euro).

From 2013-2019, diversified businesses achieved higher incomes on average than undiversified ones. There is a significant difference in the operating result of undiversified businesses compared to diversified ones (66,000 euro versus 74,000 euro). The differences in taxable profit are also significant when comparing undiversified businesses to diversified ones (98,000 euro versus 107,000 euro). The differences in taxable profit (in total, and from other activities) are significant for the most common types of businesses (dairy cattle, arable farming and other grazing animals). If unpaid labour is taken into account,² there's no difference in the operating results and taxable profits of diversified and undiversified businesses.

² Agricultural business owners and their family members carry out most of the work themselves in most sectors, but are usually unsalaried. A worker providing at least 2,000 hours of labour in a year is considered a single annual work unit. Anyone working less than that is considered less than one annual work unit.

The effects of diversification registered under other activities are significantly greater for businesses where diversification accounts for more than 50% of turnover. For the total group of businesses with more than 50% of turnover attributed to diversification, the average operating result from other activities is 28,000 euro, and the average taxable profit from other activities is 27,000 euro. This compares to 6,000 and 8,000 euro respectively for undiversified businesses. A binary analysis of diversified versus undiversified businesses provides a distorted picture, because a minor degree of diversification will in turn only have a modest effect. Indeed, there's a large group of businesses (55%, see figure 1.2) for which diversification accounted for less than 10% of turnover in 2020.

The effect on incomes in the agricultural and horticultural sectors varies depending on the nature of the diversification. Consider for example the operating result for the total group of businesses engaged in agrotourism (65,000 euro), contract work to third parties (81,000 euro), farm direct sales (70,000 euro) and agricultural therapy (91,000) versus those businesses that are not diversified (66,000 euro). The significant and higher operating results for contract work for third parties and agricultural therapy also extend to taxable profits: 116,000 euro for contract work and 128,000 euro for agricultural therapy, versus 98,000 euro for undiversified businesses.

Diversification does not ensure a more stable income compared to undiversified businesses. The absolute fluctuation of the total operating result from one year to the next during 2013-2019 amounts to 46,000 euro for undiversified businesses. Diversified businesses deal with similar fluctuations, with few significant differences across the total group of businesses and per business type and diversification activity. Where there are differences, they are negligible. For businesses where diversification accounts for more than 50% of turnover, the absolute fluctuation is however significantly smaller compared to undiversified businesses (total operating result of 29,000 versus 46,000 euro).

S.4 Methodology

A quantitative analysis was performed based on available data in the Statistics Netherlands Agricultural Census surveying diversification in 2013, 2016 and 2020. As well as looking at all 11 distinct diversification activities as a whole, the analysis also distinguishes between businesses where more than 50% of turnover is attributable to diversification, and between five specific diversification activities (agrotourism, contract work for third parties, farm direct sales, agricultural therapy and sustainable energy sales). The analysis focuses on the agricultural and horticultural sectors in their entirety and on the three sub-sectors with the greatest level of participation for each diversification activity: arable farming, dairy cattle and other grazing animals). The data from the Agricultural Census was supplemented with any tax data held by Statistics Netherlands on the businesses, up to and including 2019 as the most recent available year. The analysis includes only businesses with data available for the entire period. In effect that means businesses that had the same registration number throughout the period and did not undergo any changes to their legal structure. Income indicators focus on results attributable to ordinary operational management and on taxable profit attributable to agricultural activities and other types of activities (and any unpaid annual work units). Tax data does not tell us anything about operating results and taxable profit attributable to a specific diversification activity. This is because there are a variety of costs that can't be individually attributed. It's up to business owners themselves to decide whether their diversification activities are considered part of their agricultural work or part of other activities. That's why this study shows the total operating result and taxable profit. The average operating result was calculated across 2013 to 2019 based on ordinary operational management and taxable income. Stability (or volatility) was calculated as the average deviation from the trend, in both absolute and relative terms. The analysis also looks at whether there are any differences between diversified and undiversified businesses in relation to a number of structural indicators.

1 Aanleiding

1.1 Verbreding in de landbouw belangrijk beleidsthema

Steeds meer boeren en tuinders combineren hun agrarische productie en omgeving met het leveren van andere diensten en producten aan de samenleving. Het aantal agrarische bedrijven dat door verbredingsactiviteiten een aanvullende inkomstenbron heeft, is in 2020 gestegen naar 22.000 bedrijven. Dat is een toename van 60% vergeleken met 2016. Daarmee halen ongeveer vier op de tien boeren inkomsten uit verbreding. Vier jaar eerder was dit nog een kwart (14.000 bedrijven). Meer dan een derde van de bedrijven had in 2020 meer dan één aanvullende inkomstenbron. Bij alle vormen van verbreding is een stijging te zien, maar die was het grootst bij het aantal bedrijven dat zich toelegt op de productie van duurzame energie voor derden (CBS, 2020).

Uit onderzoek van Wageningen University & Research in de reeks 'Kijk op multifunctionele landbouw' blijkt dat de omzet in de multifunctionele landbouw in Nederland ondanks de coronapandemie tussen 2018 en 2020 is gestegen met 15% tot circa 1.015 miljoen euro (Van der Meulen et al., 2022).

De afgelopen tien jaar is op basis van Landbouwtelling 2020, 2016, 2013, 2010 (alleen in deze jaren uitvraag over verbreding) per agrarisch bedrijf bekend of zij aan verbreding doen en zo ja aan welke activiteit. Zie Tabel 1.1 voor welke 11 verbredingsactiviteiten worden onderscheiden. Figuur 1.1. laat zien hoe de verdeling van de verschillende verbredingsactiviteiten over de verschillende bedrijfstypen is in 2020. Met name bij de grote drie grondgebonden bedrijfstypen (melkvee, akkerbouw, en andere graasdierbedrijven) komen deze activiteiten voor. De ontwikkeling van het aantal bedrijven met verbredingsactiviteit naar aandeel verbreding in omzet is weergegeven in Figuur 1.2. Op meer dan de helft van de agrarische bedrijven is het aandeel in de omzet uit verbreding minder dan 10%. Dit is sinds 2013 vrij constant. Ruim 15% behaalt in 2020 meer dan 50% omzet uit verbreding. Dit aandeel is gestegen ten opzichte van de vorige metingen.

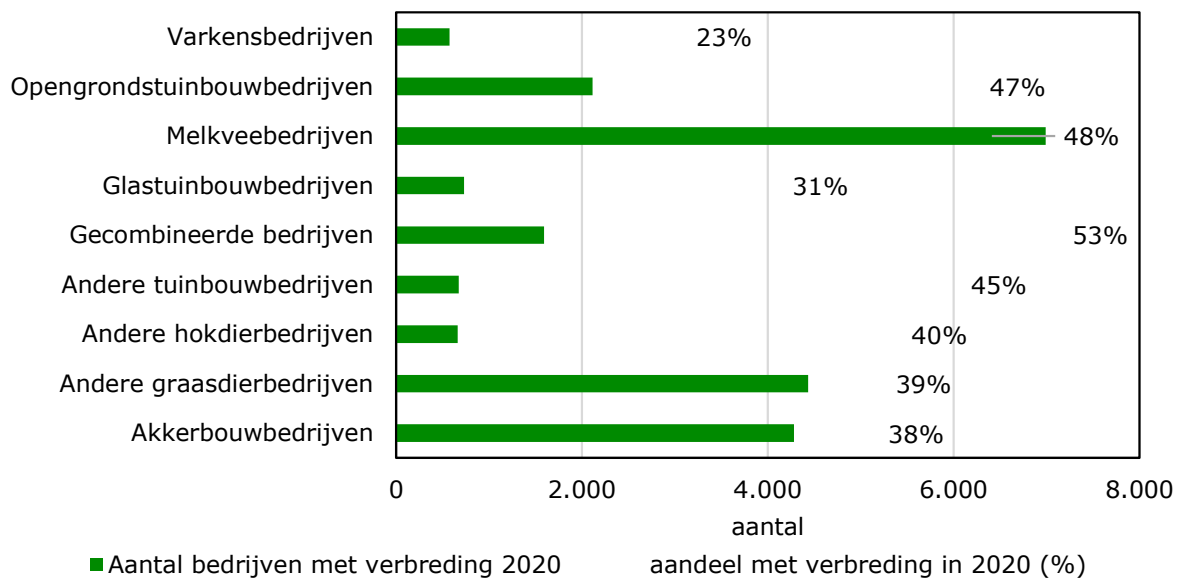
Tabel 1.1 Aantal bedrijven met verbredingsactiviteit 2010-2020

	2010	2013	2016	2020
Aquacultuur	24	25	9	11
Loonwerk voor derden	4.050	4.071	3.586	5.437
Stalling	2.924	2.809	1.955	2.990
Verwerking landbouwproducten	1.123	1.041	734	1.167
Duurzame energie	897	1.222	994	3.508
Agrarische kinderopvang	184	219	142	179
Agrotoerisme	2.832	2.777	1.836	1.995
Boerderij educatie	646	798	686	1.004
Natuurbeheer	7.922	7.404	5.268	8.191
Verkoop landbouwproducten	3.043	3.127	2.641	7.234
Zorgboerderij	865	874	614	701

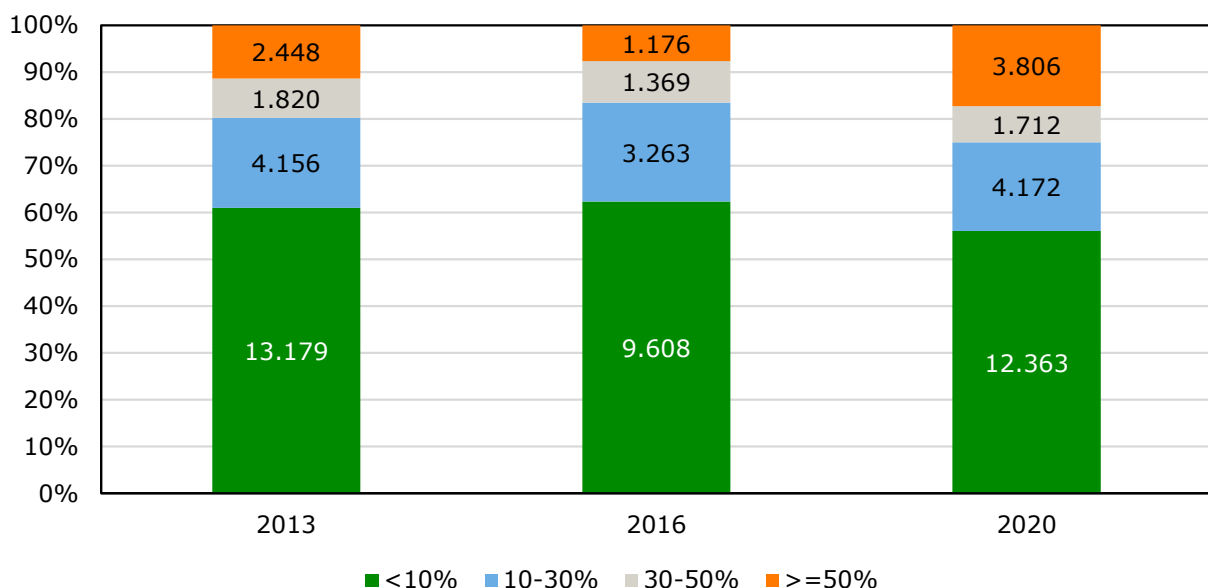
De cijfers van 2016 zijn exclusief het aantal bv's met verbredingsactiviteiten omdat deze vraag in dat jaar niet is voorgelegd aan rechtspersonen.

In 2013 waren er circa 1.000 en in 2020 circa 1.500 bv's met verbredingsactiviteiten.

Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking Wageningen Economic Research.

Figuur 1.1 Aantal bedrijven (en aandeel in %) met verbredingsactiviteit naar bedrijfstype in 2020
Bron: CBS-Landbouwtelling; bewerking Wageningen Economic Research.

Figuur 1.2 Ontwikkeling aantal bedrijven met verbredingsactiviteit naar aandeel verbreding in omzet in 2013, 2016 en 2020
Bron CBS-Landbouwtelling; bewerking Wageningen Economic Research.

1.2 Probleemstelling

Verbreding is dus meer dan de zes activiteiten die destijds door de Taskforce Multifunctionele Landbouw zijn gedefinieerd: boerderijverkoop, agrarische kinderopvang, zorglandbouw, recreatie, educatie en agrarisch natuurbeheer. Voor deze activiteiten wordt door Wageningen Research al diverse keren ook een omzetsmeting uitgebracht in de reeks 'Kijk op multifunctionele landbouw' in opdracht van het ministerie van LNV. De meest recente cijfers dateren van 2020 (Van der Meulen et al., 2022). De omvang van de omzet zegt nog niet iets over het behaalde inkomen en de stabiliteit op het inkomen. Hierbij wordt namelijk geen rekening gehouden met de kosten om deze omzet te realiseren. Daarom is deze studie een verrijking omdat

wij in deze studie wel op bedrijfsniveau rekening houden met zowel opbrengsten en kosten die samenhangen met verbreding en tot uiting komen in het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst. Het ministerie van LNV heeft behoefte aan inzicht in de effecten van verbredingsactiviteiten op het inkomen en de stabiliteit van het inkomen.

1.3 Onderzoeksvragen

Gezien de toegenomen interesse binnen de land- en tuinbouw om verbredingsactiviteiten op te pakken en de daarmee gepaard gaande groei in omzet heeft het ministerie van LNV behoefte aan meer inzicht in de kenmerken van bedrijven met verbreding en het verdienvermogen van verbredingsactiviteiten. Meer inzicht hierin is ook waardevol in het transitieproces naar kringlooplandbouw waarin verbreding een van de mogelijke opties is. Het doel van deze studie is om inzicht te geven in de effecten van verbredingsactiviteiten op het inkomen (zowel het gemiddelde inkomen als stabiliteit van het inkomen). Hiervoor worden de volgende drie onderzoeksvragen beantwoord:

1. Zijn er verschillen tussen bedrijven met wel of geen verbredingsactiviteiten ten aanzien van enkele structuurindicatoren (zie Hoofdstuk 3)?
2. Wat zijn de effecten van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw (zie Hoofdstuk 4)?
3. Wat zijn de effecten van verbredingsactiviteiten op de stabiliteit van het inkomen (als effectiviteitsindicator van risicobeheer) (zie Hoofdstuk 5)?

2 Aanpak

Op basis van beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 (situatie per 1 april) is een kwantitatieve analyse uitgevoerd. Naast alle verbredingsactiviteiten samen wordt in de analyse onderscheid gemaakt tussen vijf specifieke verbredingsactiviteiten (agrotourisme, loonwerk voor derden, huisverkopen, zorglandbouw en duurzame energieverkopen). Aan het einde van dit hoofdstuk worden de definities hiervan weergegeven. De analyse richt zich op de totale agrarische sector en de drie deelsectoren met de hoogste deelname per verbredingsactiviteit: akkerbouw, melkvee en overige graasdieren (zie ook Figuur 1.1).

De Landbouwtelling is verrijkt met fiscale data (CBS, 2018). Hierdoor is van bedrijven uit de Landbouwtelling met de daaruit af te leiden informatie ook hun fiscale data met informatie over bedrijfsresultaat en fiscale winst voorhanden. Deze bestanden bevatten alle landbouwbedrijven met een Standaardopbrengst (SO) van 3.000 euro of meer. De geanalyseerde fiscale data omvat de periode 2013 tot en met 2019 en de Landbouwtelling omvat de periode 2013 tot en met 2020. Omdat aan rechtspersonen in 2016 niet is gevraagd of ze aan verbreding doen, worden deze buiten beschouwing gelaten. De resterende bedrijven moeten zowel in 2013, 2016 als in 2020 een verbredingsactiviteit hebben, willen ze onder de groep met verbreding vallen. Op deze manier ontstaat een tijdreeks waardoor vergelijking door de tijd heen mogelijk is. In de analyse worden alleen bedrijven meegenomen die over de hele periode te volgen zijn. Dat wil zeggen dat ze hetzelfde BRS-nummer hebben en niet veranderd zijn van juridische structuur. De analyse voor duurzame energieverkopen heeft alleen betrekking op de data uit de Landbouwtelling 2020 en de fiscale data uit 2019.

Geanalyseerde effectindicatoren van verbredingsactiviteiten hebben betrekking op het inkomen en de stabiliteit van het inkomen (als effectiviteitsindicator van risicobeheer). Inkomensindicatoren richten zich op het resultaat uit gewone bedrijfsvoering en de fiscale winst uit agrarische activiteiten en overige activiteiten (en ook uitgedrukt per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje)).³ De verbredingsactiviteiten kunnen zowel worden meegenomen onder agrarische activiteiten en/of onder overige activiteiten. De ondernemer maakt de keuze.⁴ Daarom nemen we in deze studie zowel de winst uit agrarische als overige activiteiten mee. In Tabel 2.1 is schematisch weergegeven hoe het resultaat uit gewone bedrijfsvoering en het saldo fiscale winst worden bepaald in de fiscale data van het CBS. Beide inkomensbegrippen zijn een brutobeloning voor verrichte arbeid en het ondernemersrisico en wordt doorgaans gedeeld met meerdere firmanten. De fiscale winst is het resultaat uit gewone bedrijfsvoering plus de buitengewone baten en lasten. De fiscale data maken het niet mogelijk om meer te zeggen over het afzonderlijke bedrijfsresultaat en de fiscale winst per verbredingsactiviteit.

³ Agrarisch ondernemers en hun gezinsleden verrichten in de meeste sectoren nog het merendeel van de arbeid zelf, maar krijgen meestal geen salaris. Een arbeidskracht die in een jaar 2.000 uur of meer werkt, wordt gezien als een aje. Wie minder werkt, is minder dan één aje.

⁴ Toelichting fiscale aangifte: Aard van de agrarische onderneming. Vul de agrarische activiteiten in die de onderneming in dit boekjaar heeft uitgeoefend. U kunt meerdere activiteiten invullen. Maak een keuze uit de volgende categorieën:
– bloembollen- en -knollenkwekerij; – pluimvee- en gevogeltefokkerij; – rundvee- en kleinveefokkerij; – groentekwekerij;
– akkerbouw; – varkensfokkerij. Als de activiteiten van de onderneming niet vallen onder een of meer van deze categorieën, vul dan in 'overig'.

Tabel 2.1 Opbouw resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening en saldo fiscale winstberekening

+	Bedrijfsopbrengsten	Totaal bedrijfsopbrengsten
detail	Bedrijfsopbrengsten	Netto omzet
-	Bedrijfskosten	Totaal bedrijfskosten
detail	Bedrijfskosten	Kosten grond- en hulpstoffen
detail	Bedrijfskosten	Personeelskosten
detail	Bedrijfskosten	Afschrijving
detail	Bedrijfskosten	Overige immateriële en materiële activa
detail	Bedrijfskosten	Waardevermindering van vlottende activa
detail	Bedrijfskosten	Overige bedrijfskosten
+	Financiële baten en lasten	Totaal financiële baten en lasten
detail	Financiële baten en lasten	Renteopbrengsten
detail	Financiële baten en lasten	Kosten van schulden
=	Bedrijfsresultaat	Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening
+	Buitengewone resultaten	Totaal resultaten
detail	Buitengewone resultaten	Buitengewone baten
detail	Buitengewone resultaten	Buitengewone lasten
=	Fiscale winst	Saldo fiscale winstberekening

Het gemiddelde resultaat uit gewone bedrijfsvoering en fiscale winst is berekend voor de periode 2013 tot en met 2019. De stabiliteit (of volatiliteit) is berekend als de gemiddelde afwijking van de trend. Een lineaire trend is geschat op basis van het gemiddelde in de eerste 3 beginjaren en 3 eindjaren (Vrolijk et al., 2009).

Daarnaast is nagegaan of er verschillen zijn tussen bedrijven met wel of geen verbreding ten aanzien van enkele structuurindicatoren: omvang cultuurgrond en standaardopbrengsten (SO) uit agrarische activiteiten, wel of geen opvolger, leeftijd ondernemer en onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje). De SO is gebaseerd op een norm die bestaat uit een gestandaardiseerde opbrengst (in euro) per ha of per dier die met een gewas of diercategorie gemiddeld op jaarbasis wordt behaald. In de SO zijn opbrengsten uit verbredingsactiviteiten, bedrijfstoelagen en subsidies niet meegenomen.

Vanuit de Landbouwtelling wordt ook gevraagd naar het aandeel van verbredingsactiviteiten in de totale bruto opbrengst van het bedrijf inclusief subsidies (<10%, 10 tot 30%, 30 tot 50% en >50%) en heeft betrekking op het totaal aan activiteiten mocht een bedrijf actief zijn in meer dan één verbredingsactiviteit (CBS, 2021). Deze inschatting heeft als peildatum 1 april. Voor de meting in 2020 betreft het een inschatting voor de periode 1 april 2019 tot en met 31 maart 2020. Het effect van de uitbraak van de coronapandemie in maart 2020 heeft dus maar beperkt effect op deze cijfers. Het effect van alle verbredingsactiviteiten samen op het inkomen is ook uitgevoerd voor die bedrijven die meer dan 50% van de omzet uit verbredingsactiviteiten behalen ten opzichte van de bedrijven zonder verbreding.

De vijf specifieke verbredingsactiviteiten (agrotourisme, loonwerk voor derden, huisverkopen, zorglandbouw en duurzame energieverkopen) zijn als volgt gedefinieerd.

Bij recreatie op een landbouwbedrijf gaat het zowel om dagrecreatie als verblijfsrecreatie (Van der Meulen et al., 2022). In de Landbouwtelling omvat *agrotourisme* zowel toerisme, accommodatie en vrijetijdsbesteding. Het gaat hier om verblijfsrecreatie (zoals camping, zomerhuisjes, groepsaccommodaties en Bed & breakfast), ontvangst van bezoekers op het bedrijf (zoals rondleidingen, museum, café en restaurant) of verhuur van recreatiegoederen, recreatiedieren of recreatieve voorzieningen (CBS, 2021).

In de Landbouwtelling omvat *loonwerk voor derden* de werkzaamheden buiten het bedrijf, maar waarvoor gebruik gemaakt wordt van eigen machines (CBS, 2021).

In de recente studie 'Kijk op multifunctionele landbouw' omvat *huisverkoop* alleen de directe afzet van een boer of tuinder aan consumenten inclusief de seizoensverkoop van een aantal voedselproducten langs de weg (Van der Meulen et al., 2022). De definitie in de Landbouwtelling (en toegepast in deze studie) omvat de directe verkoop van landbouwproducten (van eigen bedrijf en/of andere bedrijven) aan de consument of de detailhandel. Voorbeelden: verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel, bezorging

aan huis, directe leveringen aan (streek)winkels, horecagelegenheden en markten. Het gaat hier niet om het gezamenlijk afzetten aan groothandels of veilingen (CBS, 2013).

Bedrijven met *zorglandbouw* bieden zorg aan meerdere doelgroepen en in diverse vormen. Zo komen mensen voor dagbesteding of krijgen hulp om weer aan het werk te komen. Ook is wonen op een zorgboerderij toegenomen en bieden sommige zorgboeren behandelingen aan of logeermogelijkheden (Van der Meulen et al., 2022). De gehanteerde definitie in de Landbouwtelling omvat hulp aan personen met een zorgvraag. Dit kan bijvoorbeeld zijn voor mensen met verstandelijke of lichamelijke beperkingen, langdurig werklozen, personen met een psychische hulpvraag, (ex)gedetineerden, (ex)verslaafden, asielzoekers, maar ook de opvang van kinderen en ouderen (CBS, 2021).

De gehanteerde definitie van *duurzame energieverkopen* in de Landbouwtelling omvat energieproductie door het opwekken van hernieuwbare energie voor levering aan derden (bijvoorbeeld het elektriciteitsnet). Hernieuwbare energie is energie uit wind, waterkracht, zon, bodem, buitenluchtwarmte, warmte uit net gemolken melk en biomassa. Energieproductie voor eigen gebruik wordt, conform EU-richtlijn, niet als verbreding beschouwd, maar als efficiency- of kostenbesparingsmaatregel. Ook de teelt van energiegewassen en de verhuur van grond om er windmolens op te plaatsen wordt niet tot verbrede landbouw gerekend (CBS, 2021).

3 Structuurkenmerken

Op basis van beschikbare gegevens in de Landbouwtelling is per agrarisch bedrijf bekend of zij aan verbreding doen en zo ja aan welke activiteit. In totaal zijn er 4.468 bedrijven met minimaal één verbredingsactiviteit na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding (in de jaren 2013, 2016 en 2020). Deze bedrijven doen dus in zowel 2013, 2016 en 2020 aan een vorm van verbreding. Daarnaast zijn er 18.599 bedrijven die zowel in 2013, 2016 en 2020 niet aan verbreding doen (Tabel 3.1). In dit hoofdstuk staan we stil bij de volgende bedrijfskenmerken: omvang cultuurgrond, standaardopbrengsten (SO) uit agrarische activiteiten, onbetaalde arbeidsjaareenheid, wel of geen opvolger en leeftijd ondernemer. In eerste instantie zijn de structuurkenmerken van alle 11 verbredingsactiviteiten samen in beeld gebracht. Daarna een paragraaf met een deelanalyse voor de groep bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding. Vervolgens per paragraaf de deelanalyses met het onderscheid naar de vijf specifieke verbredingsactiviteiten (agrotourisme, loonwerk voor derden, huisverkoop, zorglandbouw en duurzame energieverkoop).

3.1 Alle verbredingsactiviteiten

Bedrijven met wel of geen verbredingsactiviteiten verschillen significant ten aanzien van onderscheiden structuurindicatoren (Tabel 3.1). In 2020 zijn bedrijven met verbredingsactiviteiten aanzienlijk groter ten aanzien van omvang cultuurgrond (47 versus 37 ha), echter de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten zijn lager (335.000 versus 390.000 euro). Hierbij geldt dat verbreding in belangrijke mate voorkomt op grondgebonden bedrijven (deelsectoren met grootste aantal verbreders zijn: akkerbouw, melkvee en overige graasdieren). Hierbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat aan verbredingsactiviteiten geen standaardopbrengsten worden toegerekend. Voor akkerbouw en melkvee zijn ook de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten hoger voor bedrijven met verbredingsactiviteiten en lager voor bedrijven met overige graasdieren (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Tabel 3.1 Verbredingsactiviteiten en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	4.468
Cultuurgrond (2013), hectare	36	44
Cultuurgrond (2016), hectare	36	45
Cultuurgrond (2020), hectare	37	47
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	268
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	331
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	335
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	30	36
Leeftijd (2020), jaar	58	57

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Bedrijven met verbredingsactiviteiten beschikken in 2020 over meer onbetaalde arbeid (2,0 versus 1,7 oaje). Daarnaast hebben ondernemers vaker een opvolger (36 versus 30%) en zijn gemiddeld iets, maar niet substantieel jonger (57 versus 58 jaar). Deze tendens geldt voor alle typen bedrijven in de analyse (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

3.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)

In totaal zijn er 152 bedrijven die meer dan 50% van de omzet uit verbredingsactiviteiten behalen na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding (in de jaren 2013, 2016 en 2020) en 18.599 bedrijven zonder verbreding (Tabel 3.2). Bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding zijn in 2020 in vergelijking met bedrijven zonder verbreding aanzienlijk kleiner (Tabel 3.2) ten aanzien van omvang cultuurgrond (22 versus 37 ha), en standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten (115.000 versus 390.000 euro). Ten aanzien van onbetaalde arbeidsinzet, percentage opvolging en leeftijd zijn er geen significante verschillen.

Tabel 3.2 verbredingsactiviteiten (>50% omzet) en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	152
Cultuurgrond (2013), hectare	36	21
Cultuurgrond (2016), hectare	36	21
Cultuurgrond (2020), hectare	37	22
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	83
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	111
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	115
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	1,7
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	1,9
Opvolging (2020), %	30	31
Leeftijd (2020), jaar	58	58

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

3.3 Agrotourisme

In totaal zijn er 563 bedrijven met agrotourisme na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 (Tabel 3.3). Deze bedrijven doen dus in zowel 2013, 2016 en 2020 aan agrotourisme. Meer dan 1/3 van de bedrijven met agrotourisme betreft melkveebedrijven (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Bedrijven met wel agrotourisme of geen verbreding verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren en ondernemersindicatoren (Tabel 3.3). Bedrijven met agrotourisme realiseren lagere standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten (246.000 versus 390.000 euro in 2020). Inzet van onbetaalde arbeid is hoger op bedrijven met agrotourisme (2,0 versus 1,7 oaje in 2020). Daarnaast hebben ondernemers met agrotourisme vaker een opvolger (37 versus 30% in 2020).

Tabel 3.3 Agrotourisme en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel agrotourisme
Aantal waarnemingen	18.599	563
Cultuurgrond (2013), hectare	36	35
Cultuurgrond (2016), hectare	36	35
Cultuurgrond (2020), hectare	37	36
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	197
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	241
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	246
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	30	37
Leeftijd (2020), jaar	58	58

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

3.4 Loonwerk voor derden

In totaal zijn 775 bedrijven met loonwerk voor derden na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 (Tabel 3.4). Deze bedrijven doen dus in zowel 2013, 2016 en 2020 aan loonwerk voor derden. De grootste groep van bedrijven met loonwerk voor derden betreft akkerbouwbedrijven (317 bedrijven).

Bedrijven met loonwerk voor derden of geen verbreding verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren en ondernemersindicatoren (Tabel 3.4). In 2020 beschikken bedrijven met loonwerk voor derden over meer cultuurgrond (54 versus 37 ha). De standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten zijn lager op bedrijven met loonwerk voor derden. Inzet van onbetaalde arbeid is hoger op bedrijven met loonwerk (2,0 versus 1,7 oaje in 2020). Daarnaast hebben ondernemers met loonwerk voor derden in 2020 vaker een opvolger (38 versus 30%) en zijn gemiddeld jonger (56 versus 58 jaar). Het merendeel van de hierboven geconstateerde verschillen doen zich ook voor op de drie bedrijfstypen met de meeste loonwerkactiviteiten voor derden (akkerbouw, melkvee en overige graasdieren: zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Tabel 3.4 Loonwerk voor derden en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel loonwerk voor derden
Aantal waarnemingen	18.599	775
Cultuurgrond (2013), hectare	36	50
Cultuurgrond (2016), hectare	36	51
Cultuurgrond (2020), hectare	37	54
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	258
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	321
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	346
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	30	38
Leeftijd (2020), jaar	58	56

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

3.5 Huisverkopen

In totaal zijn er 802 bedrijven met huisverkopen na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 (Tabel 3.5). Deze bedrijven doen dus in zowel 2013, 2016 en 2020 aan huisverkoop. De grootste groep van bedrijven met huisverkoop betreft melkveebedrijven (155) gevolgd door akkerbouwbedrijven (136) (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Bedrijven met wel huisverkopen of geen verbreding verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren en ondernemersindicatoren (Tabel 3.5). In 2020 zijn bedrijven met huisverkopen kleiner (omvang cultuurgrond 32 versus 37 ha en standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten 294.000 versus 390.000 euro). Inzet van onbetaalde arbeid is hoger op bedrijven met huisverkoop (2,1 versus 1,7 oaje in 2020). Daarnaast zijn ondernemers met huisverkopen in 2020 iets jonger (57 versus 58 jaar).

Tabel 3.5 Huisverkoop en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	18.599	802
Cultuurgrond (2013), hectare	36	30
Cultuurgrond (2016), hectare	36	30
Cultuurgrond (2020), hectare	37	32
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	253
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	298
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	294
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	2,1
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	2,1
Opvolging (2020), %	30	31
Leeftijd (2020), jaar	58	57

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

3.6 Zorglandbouw

In totaal zijn er 206 bedrijven met zorglandbouw na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding in de jaren 2013, 2016 en 2020 (Tabel 3.6). Deze bedrijven doen dus in zowel 2013, 2016 en 2020 aan zorglandbouw. De grootste groep van bedrijven met zorglandbouw betreft melkveebedrijven (84) gevolgd door overige graasdierbedrijven (68), samen goed voor bijna driekwart van de bedrijven (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Bedrijven met zorglandbouw of geen verbreding verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren en ondernemersindicatoren (Tabel 3.6). In 2020 zijn bedrijven met zorglandbouw even groot in cultuurgrond gemeten maar zijn de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten lager 271.000 versus 390.000 euro. Inzet van onbetaalde arbeid is in 2020 hoger op de bedrijven met zorglandbouw (2,2 versus 1,7 oaje in 2020). Ook is de leeftijd lager (56 versus 58) en is het opvolgingspercentage hoger (41 versus 30%).

Tabel 3.6 Zorglandbouw en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel zorglandbouw
Aantal waarnemingen	18.599	206
Cultuurgrond (2013), hectare	36	33
Cultuurgrond (2016), hectare	36	34
Cultuurgrond (2020), hectare	37	37
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	323	220
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	388	271
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	390	271
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,7	2,2
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,7	2,2
Opvolging (2020), %	30	41
Leeftijd (2020), jaar	58	56

Bron: CBS-Landbouwteiling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

3.7 Duurzame energieverkopen

Bij alle vormen van verbreding is een stijging te zien, maar die was het grootst bij het aantal bedrijven dat zich toelegt op de productie van duurzame energie voor derden. Duurzame energie is beter voor het milieu, maakt Nederland minder afhankelijk van fossiele brandstoffen en is goed voor de economie (rvo.nl). Door extra financiële publieke ondersteuning is de energie-innovatie versneld. Voorbeelden zijn de subsidieregeling Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE+) en de Energie-investeringsaftrek (EIA). Zie Van der Meulen et al. (2020) voor een uitgebreidere beschrijving van het huidige financieringslandschap en ontwikkelingen naar een duurzame landbouw.

Het effect van energieverkopen op het inkomen is alleen bepaald voor 2019 omdat investeringen in energieopwekking met name in recente jaren flink zijn toegenomen (slechts een beperkte groep van bedrijven verkoopt energie in 2013 tot en met 2016 waardoor tijdreeksanalyse minder robuust is). Deze cross-sectionele analyse omvat meer waarnemingen (24.512 bedrijven in 2019 zonder verbreding) omdat er geen bedrijven afvallen vanwege koppeling met voorgaande jaren. Vanuit historisch perspectief is 2019 een redelijk goed inkomensjaar voor de melkveehouderij en beter dan de daaropvolgende jaren maar minder dan 2017. Voor akkerbouwbedrijven is 2019 een gemiddeld jaar maar minder dan 2021 door het hogere prijsniveau van de gewassen (Agrimatie.nl).

In 2019 zijn er relatief veel bedrijven met energieverkopen (3.086 bedrijven, zie Tabel 3.7) in vergelijking met overige verbredingsactiviteiten zoals weergegeven in vorige hoofdstukken. Meer dan 1/3 van de bedrijven met energieverkopen betreft melkveebedrijven (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Bedrijven met wel energieverkopen of geen verbreding verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren en ondernemersindicatoren (Tabel 3.7). In 2020 zijn bedrijven met energieverkopen aanzienlijk groter (omvang cultuurgrond 61 versus 31 ha en standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten 793.000⁵ versus 501.000 euro) en beschikken over meer onbetaalde arbeid (1,9 versus 1,4 oaje). Daarnaast hebben ondernemers met energieverkopen in 2020 vaker een opvolger (37 versus 24%) en zijn gemiddeld jonger (54 versus 57 jaar).

⁵ Hoge SO door deelname energieverkopen in de glastuinbouw met warmtekrachtkoppeling (wkk).

Tabel 3.7 Energieverkopen en bedrijfskenmerken (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel energieverkoop
Aantal waarnemingen	24.512	3.086
Cultuurgrond (2020), hectare	31	61
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	501	793
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,4	1,9
Opvolging (2020), %	24	37
Leeftijd (2020), jaar	57	54

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4 Inkomenseffecten

4.1 Alle verbredingsactiviteiten

In totaal zijn er 4.468 bedrijven met minimaal één verbredingsactiviteit na samenvoeging van de fiscale gegevens met de beschikbare gegevens in de Landbouwtelling naar de uitvraag over verbreding (in de jaren 2013, 2016 en 2020) en 18.599 bedrijven zonder verbreding (Tabel 4.1). Van de 4.468 bedrijven met verbreding hebben 4.267 bedrijven (96%) omzet uit agrarische activiteiten en 201 bedrijven (4%) geen omzet uit agrarische activiteiten. Van de 4.468 bedrijven met verbreding hebben er 3.096 (69%) geen omzet uit overige activiteiten en 1.372 (31%) wel. Verbredingsactiviteiten zitten dus zowel in het resultaat van agrarische activiteiten als in de overige activiteiten. Bedrijven met verbredingsactiviteiten zijn met name melkveebedrijven (1.844), bedrijven met overige graasdieren (877) en akkerbouwbedrijven (848) (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Gemiddeld inkomen 2013-2019

De verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven zonder verbreding is het gemiddelde bedrijfsresultaat 66.000 euro, waarvan 6.000 euro behaald uit overige activiteiten. Het gemiddelde bedrijfsresultaat behaald op bedrijven met verbreding is 74.000 euro, waarvan 8.000 euro behaald uit overige activiteiten. Het bedrijfsresultaat uit overige activiteiten is voor alle typen bedrijven 3.000 tot 4.000 euro hoger dan op soortgelijke bedrijven zonder verbreding (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Ook de verschillen in de fiscale winst tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven zonder en met verbreding is de gemiddelde fiscale winst respectievelijk 98.000 euro en 107.000 euro (waarvan uit overige activiteiten respectievelijk 8.000 euro en 10.000 euro). De verschillen in de fiscale winst (totaal en uit overige activiteiten) zijn voor de meeste type bedrijven (akkerbouw, melkvee en overige graasdieren) significant (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Kijken we naar het bedrijfsresultaat en de fiscale winst uitgedrukt per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) dan liggen de resultaten voor de groep bedrijven met en zonder verbreding op een gelijk niveau en zijn er geen significante verschillen.

Tabel 4.1 Effecten van verbredingsactiviteiten op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	4.468
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	74
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	65
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	8
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	107
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	97
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	10
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	38
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	34
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	4
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	55
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	50
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)

Effecten van verbredingsactiviteiten geregistreerd onder overige activiteiten zijn significant groter op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding (Tabel 4.2). Voor de totale groep van bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding is het gemiddelde bedrijfsresultaat uit overige activiteiten 28.000 euro en de gemiddelde fiscale winst uit overige activiteiten 27.000 euro tegenover respectievelijk 6.000 en 8.000 euro op bedrijven zonder verbreding. Opvallend is dat de hogere fiscale winst uit overige activiteiten ten koste gaat van die uit de agrarische activiteiten en wel zodanig dat de totale fiscale winst (niet significant) lager is. Per onbetaalde aje is de fiscale winst wel significant lager (46.000 versus 56.000 euro).

Bij nadere bestudering van de resultaten bij de verschillende bedrijfstypen valt op dat de fiscale winst bij de melkveebedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding bijna het dubbele is in vergelijking met de niet verbreders (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype). Bij de akkerbouw en de overige graasdierbedrijven is dit juist minder. Een verklaring zou kunnen zijn dat op de melkveebedrijven er veel zelfzuivelaars zijn (met huisverkoop) waarvan de opbrengsten uit de verbredingstak ook de agrarische resultaten in positieve zin beïnvloeden. Wel moet worden opgemerkt dat er maar 14 melkveebedrijven zijn met meer dan 50% omzet uit verbreding (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Tabel 4.2 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50% omzet) op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	152
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	72
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	43
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	28
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	84
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	57
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	27
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	39
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	24
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	16
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	46
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	31
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	15

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.3 Agrotoerisme

Gemiddeld inkomen 2013-2019

De verschillen in het bedrijfsresultaat behaald uit overige activiteiten tussen bedrijven zonder verbreding en met agrotoerisme zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven met agrotoerisme is het bedrijfsresultaat behaald uit overige activiteiten 11.000 euro (en 6.000 euro op bedrijven zonder verbreding). Voor de totale groep van bedrijven zonder verbreding bedraagt de fiscale winst 98.000 euro en op bedrijven met agrotoerisme 88.000 euro. Dit verschil is echter niet significant. Indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet, zijn de verschillen tussen bedrijven zonder verbreding en met agrotoerisme niet significant.

Tabel 4.3 Effecten van agrotourisme op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel agrotourisme
Aantal waarnemingen	18.599	563
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	65
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	54
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	11
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	88
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	76
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	11
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	33
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	28
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	5
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	45
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	39
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	6

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.4 Loonwerk voor derden

Gemiddeld inkomen 2013-2019

De verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven zonder verbreding en met loonwerk voor derden zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven met loonwerk voor derden is het bedrijfsresultaat 81.000 euro (en 66.000 euro op bedrijven zonder verbreding). Bedrijven met loonwerk voor derden behalen ook een hogere fiscale winst (116.000 versus 98.000 euro). Dit is met name het geval bij de akkerbouwbedrijven (verschil fiscale winst 33.000 euro op bedrijfsniveau; echter per oaje vrijwel gelijk (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstypen). Indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet, zijn de verschillen tussen bedrijven zonder en met loonwerk voor derden kleiner maar nog steeds significant en hoger op bedrijven met loonwerk.

Tabel 4.4 Effecten van Loonwerk voor derden op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel loonwerk
Aantal waarnemingen	18.599	775
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	81
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	72
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	9
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	116
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	106
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	10
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	42
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	37
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	5
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	60
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	55
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.5 Huisverkopen

Gemiddeld inkomen 2013-2019

De verschillen in het bedrijfsresultaat behaald uit overige activiteiten tussen de totale groep van bedrijven zonder verbreding en met huisverkopen zijn significant (en gelijk, niet significant, voor bedrijfsresultaat behaald uit agrarische activiteiten). Voor de totale groep van bedrijven met huisverkopen is het bedrijfsresultaat behaald uit overige activiteiten 10.000 euro (en 6.000 euro op bedrijven zonder verbreding). Melkveebedrijven en graasdierbedrijven met huisverkopen behalen ook een significant hoger bedrijfsresultaat uit agrarische activiteiten en totaal bedrijfsresultaat (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

De totale groep van bedrijven met huisverkopen behalen een hogere fiscale winst uit overige activiteiten (12.000 euro versus 8.000). Melkveebedrijven en graasdierbedrijven met huisverkopen behalen ook een significant hogere fiscale winst uit agrarische activiteiten en totaal fiscale winst (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype). Zowel het bedrijfsresultaat als de fiscale winst zijn lager indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet. De fiscale winst per onbetaalde arbeidsinzet is lager voor de totale groep van bedrijven met huisverkopen (45.000 versus 56.000 euro per oaje) maar dit verschil is niet significant.

Tabel 4.5 Effecten van Huisverkoop op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	18.599	802
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	70
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	60
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	10
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	93
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	81
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	12
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	33
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	29
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	5
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	45
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	39
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	6

Bron: CBS-Landbouwelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.6 Zorglandbouw

Gemiddeld inkomen 2013-2019

De verschillen in het totale bedrijfsresultaat tussen de totale groep van bedrijven zonder verbreding en met zorglandbouw zijn significant en in het voordeel van bedrijven met zorglandbouw (91.000 versus 66.000 euro). Ook de onderliggende resultaten uit agrarische en overige activiteiten zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven met zorglandbouw is het bedrijfsresultaat behaald uit overige activiteiten 15.000 euro (en 6.000 euro op bedrijven zonder verbreding). Melkveebedrijven en graasdierbedrijven met zorglandbouw behalen ook een significant hoger totaal bedrijfsresultaat. Alle genoemde verschillen zijn significant. Bij de gemengde bedrijven is het totaal bedrijfsresultaat ook hoger op de bedrijven met zorglandbouw maar hier is het verschil niet significant (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

De totale groep van bedrijven met zorglandbouw behalen een hogere fiscale winst uit overige activiteiten (17.000 euro versus 8.000) en agrarische activiteiten (111.000 euro versus 90.000) en daarmee ook totaal. Zowel het bedrijfsresultaat als de fiscale winst zijn lager indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde

arbeidsinzet. Het bedrijfsresultaat en de fiscale winst per oaje zijn nog wel hoger voor de totale groep van bedrijven met zorglandbouw. Het verschil is niet significant.

Tabel 4.6 *Effecten van zorglandbouw op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje*
(*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel zorglandbouw
Aantal waarnemingen	18.599	206
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat (2013-2019)	66	91
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	76
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	6	15
Totaal activiteit: fiscale winst (2013-2019)	98	128
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	111
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	17
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	38	43
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	35	36
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	7
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje (2013-2019)	56	60
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	52	52
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	8

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

4.7 Duurzame Energieverkopen

In 2019 zijn er relatief veel bedrijven met duurzame energieverkopen (3.086 bedrijven, zie Tabel 4.7) in vergelijking met overige verbredingsactiviteiten zoals weergegeven in vorige hoofdstukken. Meer dan 1/3 van de bedrijven met duurzame energieverkopen betreft melkveebedrijven (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Gemiddeld inkomen 2019

De verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven zonder verbreding en met duurzame energieverkopen zijn groot en veelal significant. Voor de totale groep van bedrijven zonder verbredingsactiviteiten is het gemiddelde bedrijfsresultaat 82.000 euro, waarvan 19.000 euro behaald uit overige activiteiten. Het gemiddelde bedrijfsresultaat behaald op bedrijven met duurzame energieverkopen is 153.000 euro, waarvan 28.000 euro behaald uit overige activiteiten (energieverkopen en overige verbredingsactiviteiten). Het bedrijfsresultaat uit overige activiteiten is groter op akkerbouwbedrijven (24.000 euro met duurzame energieverkopen en 11.000 euro zonder duurzame energieverkopen) dan op melkveebedrijven en bedrijven met overig melkvee (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

De aanzienlijke verschillen in de fiscale winst tussen bedrijven zonder en met duurzame energieverkopen zijn significant. Voor de totale groep van bedrijven zonder verbreding en met duurzame energieverkopen is de gemiddelde fiscale winst respectievelijk 108.000 euro en 198.000 euro (waarvan uit overige activiteiten respectievelijk 23.000 euro en 35.000 euro). De fiscale winst uit overige activiteiten is groter op akkerbouwbedrijven (32.000 euro met duurzame energieverkopen en 19.000 euro zonder duurzame energieverkopen) dan op melkveebedrijven en bedrijven met overig melkvee (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

Zowel het bedrijfsresultaat als de fiscale winst zijn lager indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet. De verschillen tussen bedrijven zonder en met duurzame energieverkopen zijn minder groot per oaje (meer inzet van onbetaalde arbeid) en meestal significant en nog wel hoger op bedrijven met duurzame energieverkoop.

Tabel 4.7 Effecten van duurzame energieverkopen op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel energieverkoop
Aantal waarnemingen	24.512	3.086
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat 2019	82	153
Agrarische act: bedrijfsresultaat 2019	63	125
Overige act: bedrijfsresultaat 2019	19	28
Totaal activiteit: fiscale winst 2019	108	198
Agrarische act: fiscale winst 2019	85	162
Overige act: fiscale winst 2019	23	35
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat per oaje 2019	50	73
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje 2019	38	60
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje 2019	12	14
Totaal activiteit: fiscale winst per oaje 2019	66	95
Agrarische act: fiscale winst per oaje 2019	52	78
Overige act: fiscale winst per oaje 2019	14	17

Bron: CBS-Landbouwteiling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5 Inkomensvolatiliteit

De stabiliteit (of volatiliteit) is berekend als de gemiddelde afwijking van de trend over de periode 2013-2019 (Vrolijk et al., 2009). Een grotere afwijking van de gerealiseerde uitkomst ten opzichte van de jaarlijkse trendmatige verwachte uitkomst wordt gezien als een hogere volatiliteit (en lagere stabiliteit).

5.1 Alle verbredingsactiviteiten

Stabiliteit van het inkomen 2013-2019

De absolute schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 46.000 en 92.000 euro op bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.1). Ook bedrijven met verbreding worden geconfronteerd met dergelijke schommelingen, nauwelijks significante verschillen voor totale groep van bedrijven en per bedrijfstype (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype). Per oaje zijn de absolute schommelingen geringer en significant kleiner voor bedrijven met verbreding gemeten in inkomen uit bedrijfsvoering uit agrarische activiteiten. Zowel schommelingen in totaal bedrijfsresultaat als fiscale winst per oaje zijn op bedrijven met verbreding lager maar niet significant.

Tabel 5.1 Effecten van verbredingsactiviteiten op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	4.468
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	44
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	40	37
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	7
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	94
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	83
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	11
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	23
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	19
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	4
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	48
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	43
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van verbredingsactiviteiten op de relatieve afwijking van bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding tegenover 60 en 87% op bedrijven met verbreding (Tabel 5.2).

Tabel 5.2 Effecten van verbredingsactiviteiten op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	4.468
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	70	60
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	66	56
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	108	86
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	94	87
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	91	85
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	128	107

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.2 Alle verbredingsactiviteiten (>50% omzet)

De absolute schommeling is significant kleiner op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding in vergelijking met bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.3). Dit geldt zowel voor het totale bedrijfsresultaat (29.000 versus 46.000 euro) en de fiscale winst (52.000 versus 92.000 euro).

Tabel 5.3 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50% omzet) op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	152
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	29
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw (2013-2019)	40	19
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	10
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	52
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	37
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	15
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	16
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	10
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	6
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	28
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	20
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	8

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van verbredingsactiviteiten op de relatieve afwijking in bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding tegenover 40 en 62% op bedrijven met verbreding (Tabel 5.4).

Tabel 5.4 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50%) op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	18.599	152
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	70	40
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	66	43
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	108	36
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	94	62
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	91	65
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	128	55

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.3 Agrotoerisme

De absolute schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat bedraagt 46.000 euro op bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.5). Ook bedrijven met agrotoerisme worden geconfronteerd met een dergelijke schommeling, geen significante verschillen voor totale groep van bedrijven en per bedrijfstype.

De absolute schommeling tussen jaren van de fiscale winst is significant lager op bedrijven met agrotoerisme (74.000 versus 92.000 euro verschil tussen opeenvolgende jaren). Op met name akkerbouwbedrijven met agrotoerisme is de fiscale winst stabiel (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype). Per oaje zijn de absolute schommelingen geringer en niet significant.

Tabel 5.5 Effecten van agrotoerisme op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel agrotoerisme
Aantal waarnemingen	18.599	563
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	41
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	40	33
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	8
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	74
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	65
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	9
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	21
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	17
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	4
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	38
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	33
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	4

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van verbredingsactiviteiten op de relatieve afwijking in bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding tegenover 64 en 84% op bedrijven met agrotoerisme (Tabel 5.6).

Tabel 5.6 Effecten van Agrotourisme op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel agrotourisme
Aantal waarnemingen	18.599	563
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	70	64
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	66	62
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	108	75
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	94	84
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	91	86
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	128	77

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.4 Loonwerk voor derden

De absolute schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 46.000 en 92.000 euro op bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.7). Ook bedrijven met loonwerk worden geconfronteerd met dergelijke schommelingen (geen significante verschillen voor totale groep van bedrijven en nauwelijks per bedrijfstype (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype)). Per oaje zijn de absolute schommelingen geringer en niet significant.

Tabel 5.7 Effecten van Loonwerk voor derden op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel loonwerk voor derden
Aantal waarnemingen	18.599	775
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	45
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	40	39
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	7
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	94
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	84
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	11
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	24
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	20
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	3
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	49
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	43
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van loonwerk voor derden op de relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding tegenover 56% en 82% op bedrijven met loonwerk (Tabel 5.8).

Tabel 5.8 Effecten van Loonwerk voor derden op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel loonwerk voor derden
Aantal waarnemingen	18.599	775
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	70	56
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	66	54
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	108	74
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	94	82
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	91	79
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	128	108

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.5 Huisverkopen

De absolute schommeling tussen de jaren van het totale bedrijfsresultaat bedraagt 46.000 euro op bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.9). Ook bedrijven met huisverkopen worden geconfronteerd met een dergelijke schommeling. Hierbij zijn er nauwelijks significante verschillen voor totale groep van bedrijven en per bedrijfstype (zie tabellen in de bijlage naar bedrijfstype).

De absolute schommeling tussen jaren van de fiscale winst is significant lager op de totale groep bedrijven met huisverkopen (78.000 versus 92.000 euro verschil tussen opeenvolgende jaren). Per oaje zijn de absolute schommelingen geringer en verschillen significant voor de fiscale winst (37.000 versus 53.000 euro).

Tabel 5.9 Effecten van Huisverkoop op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	18.599	802
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	40
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	40	33
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	7
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	78
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	68
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	10
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	19
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	16
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	3
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	37
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	33
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van verbredingsactiviteiten op de relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant maar wel lager voor de bedrijven met huisverkoop. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt voor bedrijven met huisverkoop 58% en 84% tegenover respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding (Tabel 5.10).

Tabel 5.10 Effecten van Huisverkoop op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	18.599	802
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	70	58
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	66	55
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem (2013-2019)	108	73
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	94	84
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	91	84
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem (2013-2019)	128	83

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.6 Zorglandbouw

De absolute schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat is lager op bedrijven met zorglandbouw (41.000 versus 46.000 euro) maar niet significant. Per oaje zijn de absolute schommelingen geringer en niet significant (Tabel 5.11).

Tabel 5.11 Effecten van zorglandbouw op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel zorglandbouw
Aantal waarnemingen	18.599	206
per bedrijf		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking (2013-2019)	46	41
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	40	30
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	6	11
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking (2013-2019)	92	91
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	82	77
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	10	14
per onbetaalde aje		
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking per oaje (2013-2019)	27	19
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	23	14
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	5
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking per oaje (2013-2019)	53	43
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	47	36
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	7

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Effecten van verbredingsactiviteiten op de relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst zijn niet significant. De relatieve schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 70 en 94% op bedrijven zonder verbreding tegenover 46% en 71% op bedrijven met zorglandbouw (Tabel 5.12).

Tabel 5.12 Effecten van zorglandbouw op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst
(afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Geen verbreding	Wel zorglandbouw
Aantal waarnemingen	18.599	206
Totaal activiteit: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	70	46
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	66	40
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afwijking/gem. (2013-2019)	108	75
Totaal activiteit: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	94	71
Agrarische act: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	91	69
Overige act: fiscale winst gem. afwijking/gem. (2013-2019)	128	83

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

5.7 Duurzame energieverkopen

Het is niet mogelijk om het effect van duurzame energieverkopen op de stabiliteit van het inkomen tussen jaren te bepalen. Omdat er pas na 2016 veel bedrijven duurzame energie verkopen, zijn er over de gehele periode te weinig bedrijven en moeten we ons beperken tot fiscale resultaten in 2019.

6 Discussie en conclusie

6.1 Discussie

- In deze studie hebben we ons gebaseerd op de bedrijven in de Landbouwtelling die hebben aangegeven aan verbreding te doen. Op deze manier was het mogelijk de structuurdata te koppelen aan de verrijkte fiscale data in bezit van het CBS. Het CBS geeft zelf al aan dat de verbredingscijfers op basis van de Landbouwtelling een onvolledig beeld kunnen geven, onder andere omdat in toenemende mate ondernemers hun bedrijven (als gevolg van bijvoorbeeld wetgeving, fiscale voordelen, of risicospreiding) splitsen in meerdere zelfstandige bedrijven met eigen rechtsvorm en boekhouding. Deze bedrijven komen mogelijk niet in beeld via de Landbouwtelling (CBS, 2021). Hiermee kunnen de CBS-cijfers een onderschatting geven van het daadwerkelijke aantal bedrijven met verbreding. Dit is een reden waarom de vermelde aantallen bedrijven in de reeks 'Kijk op multifunctionele landbouw; omzet 2007-2020' van Wageningen UR (van der Meulen et al., 2022) hiervan afwijken. Daarnaast zijn er in 2013 circa 1.000 en in 2020 circa 1.500 bedrijven die aan verbreding doen en geregistreerd staan als rechtspersoon. Deze bedrijven doen niet mee in dit onderzoek omdat in 2016 niet is uitgevraagd aan deze bedrijven of ze aan verbreding doen.
- Fiscale data maken het niet mogelijk om meer te zeggen over het afzonderlijke bedrijfsresultaat en de fiscale winst van een verbredingsactiviteit. De reden hiervoor is de toedeling van allerlei kostenposten die niet afzonderlijk gespecificeerd kunnen worden. De ondernemer bepaald zelf of de verbredingsactiviteiten onderdeel uitmaken van de agrarische activiteiten of de overige activiteiten op een bedrijf. Vandaar dat in deze studie ook het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst wordt weergegeven. Van de 4.468 bedrijven met verbreding hebben 4.267 bedrijven (96%) omzet uit agrarische activiteiten en 201 bedrijven (4%) geen omzet uit agrarische activiteiten. Van de 4.468 bedrijven met verbreding hebben er 3.096 (69%) geen omzet uit overige activiteiten en 1.372 (31%) wel. Het gemiddelde resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening uit overige activiteiten van de 4.468 bedrijven bedraagt 8.000 euro; op de 31% van de bedrijven die wel een omzet hebben uit overige activiteiten is dit resultaat 27.000 euro. Aan de andere kant hebben van de 18.599 bedrijven zonder verbreding er 4.649 bedrijven (25%) wel een omzet uit overige activiteiten. De gemiddelde omzet op deze groep is 140.000 euro met een fiscale winst van 28.400 euro.
- In de huidige analyse vergelijken wij bedrijven met verbredingsactiviteiten met de totale groep zonder verbreding. De conclusies gelden dus voor bedrijven met verbreding maar er kan niet gesteld worden dat de bedrijven zonder verbreding dezelfde resultaten zouden behalen als ze zouden verbreden (als gevolg van zelfselectie van de huidige groep van bedrijven met verbreding). De huidige analyse is geen quasi-experimentele analyse waarbij de verbredingsgroep en controlegroep voor aanvang van verbreding exact vergelijkbaar zijn (CBS, 2014). Het alternatief is om een controlegroep samen te stellen die gelijk is qua structuurkenmerken en ondernemerskenmerken voorafgaande aan verbreding. Structuurkenmerken verschillen het meest op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding, echter dit is een kleine groep van bedrijven waarbij een verdere uitsplitsing per verbredingsactiviteit niet mogelijk is vanwege een te gering aantal waarnemingen.
- Om een ondernemer alsnog inzicht te geven in het afzonderlijke bedrijfsresultaat en de fiscale winst van een verbredingsactiviteit, kan gebruik worden gemaakt van afzonderlijke rekenformats met data afkomstig uit de jaarrekening. In 2015 is door Wageningen UR een uniform format opgesteld om rendementcijfers in beeld te krijgen voor ondernemers in de zorglandbouw (Van der Meulen et al., 2016). Dit is uitgevoerd in samenspraak met de Federatie Landbouw en Zorg (FLZ), aangesloten regionale zorgpartijen (ZLTO, coöperatie Limburgse Zorgboeren, BEZINN en coöperatie Boer en Zorg) en VLB-accountantskantoren (ABAB accountants, AccoN AVM, Alfa accountants, Countus en Flynth). In de zorglandbouw wordt dit nog steeds toegepast onder andere via ABAB accountants en door zelfstandige adviseurs in de begeleiding van ondernemersnetwerken. Vanuit financiering en advisering is er ook voor andere verbredingsactiviteiten behoefte aan kengetallen en eventuele benchmarkmogelijkheden om ondernemers met hun investeringsplannen te kunnen faciliteren. Dit instrument helpt ondernemers om in hun bedrijfsuitvoering een belangrijke vinger aan de pols te houden (samen met accountants, met name ook economische

-
- analyse), en ook om beter onderbouwde en afgewogen financieringsbeoordelingen te maken (door financiële instellingen) voor verdere bedrijfsontwikkeling (of opstart) in deze verbredingsactiviteiten.
- In deze studie is in verband met de meest recente fiscale data van 2019 en data over verbreding uit 2013, 2016 en 2020 gekozen voor tijdreeks 2013-2019. Uit Figuur 1.1 blijkt dat er tussen 2016 en 2020 een forse toename in het aantal bedrijven met verbreding is opgetreden. Deze nieuwkomers zijn nu nog niet fiscaal in beeld. In 2023 vindt er een nieuwe uitvraag in de Landbouwtelling plaats naar verbredingsactiviteiten. Over een aantal jaren kan het interessant zijn om de langere tijdreeks aan fiscale data tot en met 2022 te gebruiken en dan ook een analyse te maken over de fiscale periode 2019-2022.
 - In deze studie is gekozen voor de completere fiscale dataset van het CBS. In het Bedrijveninformatienet wordt ook al vele jaren de gegevens vastgelegd van bedrijven die aan verbreding doen. Hierbij is ook inzage in de omzet die samenhangt met verbredingsactiviteiten. Net als bij de fiscale gegevens lopen de bijbehorende kosten mee in de kosten van de agrarische activiteiten. Ook bij deze groep kan het totale resultaat vergeleken worden met collega-bedrijven zonder verbreding. De resultaten in het Bedrijveninformatienet zijn tijdiger beschikbaar dan de fiscale data van het CBS. Ook kan voor het lopende jaar via de maandelijkse bankgegevens een actueel inzicht worden gegeven in de ontwikkeling van bepaalde ontvangsten en uitgaven ten opzichte van voorgaande jaren. Gezien de toenemende belangstelling voor verdienmodellen waarbij ook nadrukkelijk naar verbreding wordt gekeken is de aanbeveling om deze vastlegging te continueren en waar nodig nog te verbeteren in het inzichtelijk maken van de opbrengsten en kosten. Dit geldt zeker voor activiteiten waar het aantal bedrijven dat hieraan deelneemt een steeds groter deel van de steekproefpopulatie uitmaakt (bijvoorbeeld huisverkoop).

6.2 Conclusie

Verschillen in structuurindicatoren

Bedrijven met wel of geen verbredingsactiviteiten verschillen significant ten aanzien van enkele structuurindicatoren. In 2020 zijn bedrijven met verbredingsactiviteiten aanzienlijk groter ten aanzien van omvang cultuurgrond (47 versus 37 ha), echter de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten zijn lager (335.000 versus 390.000 euro). Hierbij de kanttekening dat aan verbredingsactiviteiten geen standaardopbrengsten worden toegerekend. Bedrijven met verbredingsactiviteiten beschikken over meer onbetaalde arbeid (2,0 versus 1,7 oaje). Daarnaast hebben ondernemers vaker een opvolger (36 versus 30%) en zijn gemiddeld iets maar niet noemenswaardig jonger (57 versus 58 jaar). Deze tendens geldt voor alle typen bedrijven in de analyse.

Echter, bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding zijn in vergelijking met bedrijven zonder verbreding aanzienlijk kleiner (22 versus 37 ha), terwijl standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten veel lager is dan voor de totale groep van bedrijven met verbreding (115.000 versus 390.000 euro).

Structuurindicatoren verschillen per verbredingsactiviteit. De omvang van cultuurgrond in 2020 is groter op bedrijven met loonwerk voor derden (54 ha) en duurzame energieverkopen (61 ha) en lager op bedrijven met huisverkopen (32 ha) dan voor bedrijven zonder verbreding (37 ha). Met uitzondering van bedrijven met duurzame energieverkopen zijn de standaardopbrengsten uit agrarische activiteiten lager op bedrijven met een van de andere verbredingsactiviteiten.

Effecten van verbredingsactiviteiten op het inkomen in de land- en tuinbouw 2013-2019

Bedrijven met verbredingsactiviteiten behalen gemiddeld hogere inkomens uit bedrijf dan de bedrijven zonder verbreding. De verschillen in het bedrijfsresultaat tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant (66.000 versus 74.000 euro). Ook de verschillen in de fiscale winst tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn significant (98.000 versus 107.000 euro). De verschillen in de fiscale winst (totaal en uit overige activiteiten) zijn voor de meeste onderscheiden type bedrijven (melkvee, akkerbouw en overige graasdieren) significant. Wanneer rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet, dan is er geen verschil in het bedrijfsresultaat en fiscale winst tussen bedrijven met en zonder verbreding. De verschillen tussen bedrijven zonder en met verbreding zijn niet meer significant.

Effecten van verbredingsactiviteiten geregistreerd onder overige activiteiten zijn significant groter op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding. Voor de totale groep van bedrijven met meer dan 50%

omzet uit verbreding is het gemiddelde bedrijfsresultaat uit overige activiteiten 28.000 euro en de gemiddelde fiscale winst uit overige activiteiten 27.000 euro tegenover respectievelijk 6.000 en 8.000 euro op bedrijven zonder verbreding. Binaire analyse van wel of geen verbreding geeft een vertekend beeld omdat het effect van een geringe verbreding ook maar beperkt zal zijn. Er is namelijk een grote groep van bedrijven (55%, zie Figuur 1.2) met minder dan 10% aandeel van verbreding in omzet in 2020.

Het effect op het inkomen in de land- en tuinbouw verschilt per verbredingsactiviteit. Zie bijvoorbeeld het bedrijfsresultaat voor de totale groep van bedrijven met agrotourisme (65.000 euro), loonwerk voor derden (81.000 euro), huisverkopen (70.000 euro) en zorglandbouw (91.000 euro) versus bedrijven zonder verbreding (66.000 euro). De significante en hogere resultaten voor loonwerk voor derden en zorglandbouw gelden ook voor de fiscale winst (loonwerk voor derden 116.000 euro) en zorglandbouw (128.000 euro) versus bedrijven zonder verbreding (98.000 euro).

Effecten van verbredingsactiviteiten op de stabiliteit van het inkomen 2013-2019

De stabiliteit (of volatiliteit) is berekend als de gemiddelde afwijking van de trend, zowel absoluut als relatief. De absolute schommeling tussen jaren van het totale bedrijfsresultaat en de fiscale winst bedraagt respectievelijk 46.000 en 92.000 euro op bedrijven zonder verbreding. Ook bedrijven met verbreding worden geconfronteerd met dergelijke schommelingen, waarbij weinig significante verschillen voor de totale groep van bedrijven en per bedrijfstype en verbredingsactiviteit, en indien verschillend nauwelijks relevant. Zowel het bedrijfsresultaat als de fiscale winst zijn veelal niet verschillend indien rekening wordt gehouden met de onbetaalde arbeidsinzet.

De absolute schommeling is significant kleiner op bedrijven met meer dan 50% omzet uit verbreding in vergelijking met bedrijven zonder verbreding. Dit geldt zowel voor het totale bedrijfsresultaat (29.000 versus 46.000 euro) en de fiscale winst (52.000 versus 92.000 euro).

Literatuur en websites

- CBS, 2018. Vergelijkingsanalyse Garantstelling Landbouw 2010-2016. CBS.
- CBS, 2020. Boeren vinden steeds vaker aanvullende inkomstenbron. 11 december 2020.
- CBS, 2021. Landbouw; bedrijven met verbredingsactiviteiten, hoofdbedrijfstype, regio.
<https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/80807ned>.
- CPB, 2014. Ontwerpen voor effectevaluatie. CPB Notitie.
- Van der Meulen, H. et al., 2022. Kijk op multifunctionele landbouw; Omzet 2007-2020. Wageningen, Wageningen University & Research, Rapport 2022-030.
- Van der Meulen, H., R. van der Meer en M. van Asseldonk, M., 2020. Financiering transitie naar duurzame landbouw; Inzicht in het huidige financieringslandschap en ontwikkelingen. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2020-097.
- Van der Meulen, H.A.B., R. Stokkers en J. Zijlstra, 2016. Rekenformat kengetallen zorglandbouw. Den Haag, LEI Wageningen UR, factsheet 2016-010.
- Vrolijk, H., C. de Bont, H. van der Veen, J. Wisman en K Poppe, 2009. Volatility of farm incomes, prices and yields in the European Union. LEI, Den Haag. Report 2009-005.

Bijlage A Tabellen naar bedrijfstypen

Tabel A.1 Verbredingsactiviteiten en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	848	6.624	1.844	3.422	877	18.599	4.468
Cultuurgrond (2013), hectare	45	52	49	57	21	27	36	44
Cultuurgrond (2016), hectare	44	51	51	61	19	25	36	45
Cultuurgrond (2020), hectare	43	52	54	65	18	24	37	47
Standaard-opbrengst (2013), 1.000 euro	182	172	344	355	164	111	323	268
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	209	208	433	455	188	127	388	331
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	181	203	425	460	176	118	390	335
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,3	1,6	1,9	2,1	1,4	1,6	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,4	1,7	2,0	2,2	1,4	1,6	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,3	1,7	2,0	2,2	1,4	1,6	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	27	34	41	45	20	25	30	36
Leeftijd (2020), jaar	61	58	55	55	62	59	58	57

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.2 Effecten van verbredingsactiviteiten op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	848	6.624	1.844	3.422	877	18.599	4.468
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	71	76	90	34	42	66	74
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	54	61	72	83	29	34	61	65
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	7	10	3	7	5	9	6	8
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	100	115	115	133	53	57	98	107
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	102	111	126	47	48	90	97
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	10	13	5	7	6	10	8	10
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	45	43	38	41	24	26	38	38
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	40	37	36	38	20	21	35	34
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	5	6	2	3	3	6	3	4
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	73	69	58	62	37	36	56	55
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	66	61	55	58	33	30	52	50
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	8	8	2	3	4	6	4	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijpte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.3 Effecten van verbredingsactiviteiten op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	848	6.624	1.844	3.422	877	18.599	4.468
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	51	50	50	49	25	26	46	44
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	43	41	45	42	22	21	40	37
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	8	9	5	7	4	5	6	7
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	108	113	109	116	50	47	92	94
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	95	99	101	106	45	41	82	83
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	14	14	8	10	6	7	10	11
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	37	30	25	23	18	16	27	23
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	31	25	22	20	15	13	23	19
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	5	2	3	3	3	4	4
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	79	68	55	54	35	29	53	48
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	69	60	51	49	31	25	47	43
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	10	8	4	5	4	4	6	5

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.4 Effecten van verbredingsactiviteiten op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding	Geen verbreding	Wel verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	848	6.624	1.844	3.422	877	18.599	4.468
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem. (2013-2019)	83	70	65	55	75	61	70	60
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem. (2013-2019)	80	67	62	51	74	61	66	56
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem. (2013-2019)	110	90	141	104	81	60	108	86
Totaal act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	108	99	95	87	96	83	94	87
Agrarische act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	105	97	91	84	96	86	91	85
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	135	110	175	147	94	70	128	107

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.5 Verbredingsactiviteiten (>50% omzet) en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen. verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	37	6.624	14	3.422	76	18.599	152
Cultuurgrond (2013), hectare	45	23	49	60	21	15	36	21
Cultuurgrond (2016), hectare	44	22	51	71	19	14	36	21
Cultuurgrond (2020), hectare	43	22	54	80	18	14	37	22
Standaard-opbrengst (2013), 1.000 euro	182	57	344	451	164	33	323	83
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	209	60	433	687	188	39	388	111
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	181	56	425	701	176	37	390	115
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,3	1,6	1,9	2,6	1,4	1,7	1,7	1,7
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,4	1,9	2,0	2,7	1,4	2,0	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,3	1,6	2,0	3,1	1,4	1,8	1,7	1,9
Opvolging (2020), %	27	24	41	57	20	30	30	31
Leeftijd (2020), jaar	61	58	55	56	62	57	58	58

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.6 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50% omzet) op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	37	6.624	14	3.422	76	18.599	152
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	87	76	137	34	55	66	72
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	54	40	72	104	29	34	61	43
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	7	47	3	33	5	21	6	28
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	100	86	115	215	53	61	98	84
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	46	111	181	47	40	90	57
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	10	40	5	33	6	21	8	27
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	45	52	38	51	24	31	38	39
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	40	24	36	39	20	19	35	24
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	5	28	2	12	3	12	3	16
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	73	51	58	81	37	34	56	46
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	66	28	55	68	33	22	52	31
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	8	24	2	13	4	12	4	15

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.7 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50% omzet) op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	37	6.624	14	3.422	76	18.599	152
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	51	30	50	52	25	24	46	29
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	43	16	45	39	22	16	40	19
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	8	14	5	12	4	8	6	10
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	108	56	109	165	50	31	92	52
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	95	23	101	153	45	23	82	37
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	14	33	8	12	6	8	10	15
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	37	18	25	19	18	13	27	16
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	31	10	22	15	15	9	23	10
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	9	2	5	3	5	4	6
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	79	33	55	62	35	17	53	28
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	69	14	51	57	31	13	47	20
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	10	20	4	4	4	5	6	8

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.8 Effecten van verbredingsactiviteiten (>50% omzet) op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding	Geen verbreding	Wel >50% verbreding
Aantal waarnemingen	3.661	37	6.624	14	3.422	76	18.599	152
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	83	35	65	38	75	44	70	40
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	80	41	62	38	74	46	66	43
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	110	30	141	37	81	39	108	36
Totaal act: fiscale winst gem. afw./gem (2013-2019)	108	65	95	77	96	51	94	62
Agrarische act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	105	49	91	84	96	57	91	65
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	135	83	175	36	94	39	128	55

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.9 Agrotourisme en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie
Aantal waarnemingen	3.661	104	6.624	204	3.422	157	18.599	563
Cultuurgrond (2013), hectare	45	35	49	50	21	23	36	35
Cultuurgrond (2016), hectare	44	33	51	52	19	21	36	35
Cultuurgrond (2020), hectare	43	32	54	57	18	20	37	36
Standaard-opbrengst (2013), 1.000 euro	182	111	344	296	164	109	323	197
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	209	131	433	380	188	119	388	241
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	181	111	425	379	176	129	390	246
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,3	1,5	1,9	2,1	1,4	1,8	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,4	1,7	2,0	2,2	1,4	1,9	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,3	1,6	2,0	2,3	1,4	1,9	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	27	28	41	51	20	32	30	37
Leeftijd (2020), jaar	61	60	55	56	62	59	58	58

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.10 Effecten van agrotourisme op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel agrotourisme
Aantal waarnemingen	3.661	104	6.624	204	3.422	157	18.599	563
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	58	76	83	34	49	66	65
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	54	45	72	74	29	39	61	54
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	7	14	3	9	5	10	6	11
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	100	79	115	116	53	67	98	88
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	64	111	107	47	56	90	76
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	10	16	5	9	6	11	8	11
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	45	36	38	38	24	26	38	33
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	40	28	36	34	20	21	35	28
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	5	9	2	4	3	5	3	5
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	73	49	58	53	37	36	56	45
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	66	40	55	49	33	30	52	39
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	8	10	2	4	4	6	4	6

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.11 Effecten van agrotourisme op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel agro-toerisme
Aantal waarnemingen	3.661	104	6.624	204	3.422	157	18.599	563
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	51	37	50	55	25	27	46	41
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	43	24	45	49	22	21	40	33
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	8	13	5	6	4	6	6	8
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	108	64	109	97	50	55	92	74
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	95	48	101	91	45	48	82	65
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	14	16	8	6	6	7	10	9
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	37	23	25	25	18	14	27	21
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	31	15	22	22	15	11	23	17
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	8	2	3	3	3	4	4
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	79	40	55	44	35	30	53	38
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	69	30	51	41	31	26	47	33
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	10	10	4	3	4	4	6	4

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.12 Effecten van agrotourisme op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel recreatie	Geen verbreding	Wel agrotourisme
Aantal waarnemingen	3.661	104	6.624	204	3.422	157	18.599	563
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	83	64	65	66	75	55	70	64
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	80	54	62	66	74	54	66	62
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	110	96	141	67	81	59	108	75
Totaal act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	108	81	95	83	96	83	94	84
Agrarische act: fiscale winst gem. afw./gem.(2013-2019)	105	76	91	85	96	87	91	86
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	135	100	175	64	94	63	128	77

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research

Tabel A.13 Loonwerk voor derden en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk
Aantal waarnemingen	3.661	317	6.624	195	3.422	124	18.599	775
Cultuurgrond (2013), hectare	45	57	49	56	21	31	36	50
Cultuurgrond (2016), hectare	44	57	51	60	19	27	36	51
Cultuurgrond (2020), hectare	43	60	54	66	18	26	37	54
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	182	190	344	333	164	132	323	258
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	209	231	433	436	188	162	388	321
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	181	246	425	450	176	172	390	346
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,3	1,7	1,9	2,3	1,4	1,5	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,4	1,8	2,0	2,4	1,4	1,5	1,7	1,9
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,3	1,8	2,0	2,4	1,4	1,6	1,7	2,0
Opvolging (2020), %	27	39	41	47	20	23	30	38
Leeftijd (2020), jaar	61	57	55	55	62	56	58	56

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.14 Effecten van Loonwerk voor derden op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk
Aantal waarnemingen	3.661	317	6.624	195	3.422	124	18.599	775
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	83	76	90	34	44	66	81
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	54	72	72	82	29	37	61	72
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	7	11	3	7	5	7	6	9
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	100	133	115	126	53	59	98	116
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	119	111	120	47	52	90	106
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	10	14	5	6	6	7	8	10
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	45	47	38	39	24	29	38	42
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	40	41	36	36	20	24	35	37
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	5	6	2	3	3	5	3	5
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	73	75	58	55	37	38	56	60
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	66	67	55	52	33	34	52	55
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	8	8	2	3	4	5	4	5

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.15 Effecten van Loonwerk voor derden op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk
Aantal waarnemingen	3.661	317	6.624	195	3.422	124	18.599	775
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	51	49	50	47	25	25	46	45
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	43	41	45	41	22	21	40	39
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	8	8	5	6	4	4	6	7
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	108	117	109	102	50	43	92	94
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	95	103	101	91	45	39	82	84
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	14	14	8	11	6	4	10	11
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	37	28	25	20	18	16	27	24
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	31	23	22	18	15	14	23	20
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	4	2	3	3	2	4	3
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	79	66	55	44	35	28	53	49
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	69	58	51	39	31	25	47	43
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	10	8	4	5	4	3	6	5

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.16 Effecten van Loonwerk voor derden op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk	Geen verbreding	Wel loonwerk
Aantal waarnemingen	3.661	317	6.624	195	3.422	124	18.599	775
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	83	59	65	52	75	57	70	56
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	80	57	62	49	74	58	66	54
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	110	68	141	85	81	51	108	74
Totaal act: fiscale winst gem. afw./gem (2013-2019)	108	88	95	81	96	73	94	82
Agrarische act: fiscale winst gem. afw./gem (2013-2019)	105	87	91	76	96	75	91	79
Overige act: fiscale winst gem. afw./gem (2013-2019)	135	99	175	184	94	60	128	108

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.17 Huisverkoop en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	3.661	136	6.624	155	3.422	103	18.599	802
Cultuurgrond (2013), hectare	45	42	49	51	21	35	36	30
Cultuurgrond (2016), hectare	44	42	51	53	19	30	36	30
Cultuurgrond (2020), hectare	43	42	54	60	18	34	37	32
Standaardopbrengst (2013), 1.000 euro	182	156	344	306	164	119	323	253
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	209	179	433	397	188	143	388	298
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	181	168	425	412	176	140	390	294
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,3	1,8	1,9	2,3	1,4	1,8	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,4	1,9	2,0	2,4	1,4	1,8	1,7	2,1
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,3	1,8	2,0	2,5	1,4	1,8	1,7	2,1
Opvolging (2020), %	27	32	41	45	20	32	30	31
Leeftijd (2020), jaar	61	57	55	55	62	56	58	57

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.18 Effecten van Huisverkoop op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje
 (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel huis-verkoop	Geen verbreding	Wel huis-verkoop	Geen verbreding	Wel huis-verkoop	Geen verbreding	Wel huis-verkoop
Aantal waarnemingen	3.661	136	6.624	155	3.422	103	18.599	802
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	61	65	76	105	34	53	66	70
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	54	58	72	96	29	45	61	60
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	7	7	3	9	5	7	6	10
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	100	93	115	147	53	71	98	93
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	90	83	111	135	47	63	90	81
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	10	10	5	12	6	8	8	12
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	45	35	38	44	24	29	38	33
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	40	31	36	40	20	25	35	29
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	5	4	2	4	3	4	3	5
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	73	51	58	61	37	39	56	45
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	66	45	55	56	33	35	52	39
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	8	5	2	5	4	4	4	6

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.19 Effecten van Huisverkoop op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	3.661	136	6.624	155	3.422	103	18.599	802
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	51	39	50	65	25	32	46	40
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	43	33	45	57	22	27	40	33
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	8	6	5	8	4	5	6	7
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	108	100	109	134	50	56	92	78
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	95	90	101	123	45	50	82	68
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	14	10	8	11	6	5	10	10
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	37	21	25	27	18	18	27	19
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	31	18	22	24	15	15	23	16
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	3	2	3	3	3	4	3
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	79	55	55	55	35	31	53	37
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	69	49	51	51	31	28	47	33
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	10	5	4	4	4	3	6	5

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.20 Effecten van Huisverkoop op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst
(afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop	Geen verbreding	Wel huisverkoop
Aantal waarnemingen	3.661	136	6.624	155	3.422	103	18.599	802
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	83	60	65	62	75	60	70	58
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	80	58	62	59	74	59	66	55
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	110	81	141	85	81	69	108	73
Totaal act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	108	108	95	91	96	79	94	84
Agrarische act: fiscale winst gem. afw./gem. (2013-2019)	105	108	91	91	96	80	91	84
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	135	103	175	91	94	67	128	83

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.21 Zorglandbouw en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Gemengd		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw
Aantal waarnemingen	1.107	24	6.624	84	3.422	68	18.599	206
Cultuurgrond (2013), hectare	45	21	49	47	21	25	36	33
Cultuurgrond (2016), hectare	46	21	51	49	19	24	36	34
Cultuurgrond (2020), hectare	49	20	54	55	18	27	37	37
Standaard-opbrengst (2013), 1.000 euro	344	160	344	287	164	93	323	220
Standaardopbrengst (2016), 1.000 euro	423	185	433	374	188	121	388	271
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	437	175	425	370	176	128	390	271
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2013)	1,7	1,8	1,9	2,1	1,4	2,0	1,7	2,0
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2016)	1,8	2,2	2,0	2,4	1,4	2,2	1,7	2,2
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,8	2,1	2,0	2,4	1,4	2,0	1,7	2,2
Opvolging (2020), %	33	42	41	55	20	29	30	41
Leeftijd (2020), jaar	58	57	55	56	62	56	58	56

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.22 Effecten van Zorglandbouw op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Gemengd		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw
Aantal waarnemingen	1.107	24	6.624	84	3.422	68	18.599	206
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	76	79	76	103	34	82	66	91
Agrarische act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	71	60	72	93	29	61	61	76
Overige act: bedrijfsresultaat (2013-2019)	5	19	3	11	5	21	6	15
Totaal act: fiscale winst (2013-2019)	121	99	115	151	53	104	98	128
Agrarische act: fiscale winst (2013-2019)	113	69	111	140	47	82	90	111
Overige act: fiscale winst (2013-2019)	8	30	5	11	6	23	8	17
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	42	38	38	45	24	41	38	43
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	39	29	36	40	20	30	35	36
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje (2013-2019)	3	9	2	5	3	10	3	7
Totaal act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	67	47	58	66	37	51	56	60
Agrarische act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	63	33	55	61	33	40	52	52
Overige act: fiscale winst per oaje (2013-2019)	4	14	2	5	4	11	4	8

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.23 Effecten van Zorglandbouw op de gemiddelde afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Gemengd		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw
Aantal waarnemingen	1.107	24	6.624	84	3.422	68	18.599	206
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	53	25	50	51	25	32	46	41
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	46	18	45	35	22	24	40	30
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. (2013-2019)	7	7	5	16	4	9	6	11
Totaal act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	117	55	109	123	50	59	92	91
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	105	30	101	107	45	48	82	77
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	11	25	8	16	6	11	10	14
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	30	12	25	22	18	16	27	19
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	26	9	22	15	15	12	23	14
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw. per oaje (2013-2019)	4	3	2	7	3	4	4	5
Totaal act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	65	27	55	53	35	29	53	43
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	59	14	51	47	31	24	47	36
Overige act: fiscale winst gem. afw. per oaje (2013-2019)	6	12	4	7	4	5	6	7

Bron: CBS-Landbouw telling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.24 Effecten van Zorglandbouw op relatieve afwijking bedrijfsresultaat en fiscale winst (afwijking/gemiddelde*100 %, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw	Geen verbreding	Wel zorg-landbouw
Aantal waarnemingen	3.661	0	6.624	84	3.422	68	18.599	206
Totaal act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem. (2013-2019)	83	0	65	50	75	39	70	46
Agrarische act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem. (2013-2019)	80	0	62	38	74	38	66	40
Overige act: bedrijfsresultaat gem. afw./gem (2013-2019)	110	0	141	147	81	42	108	75
Totaal act: fiscale winst gem. afw. /gem. (2013-2019)	108	0	95	81	96	57	94	71
Agrarische act: fiscale winst gem. afw. /gem. (2013-2019)	105	0	91	76	96	59	91	69
Overige act: fiscale winst gem. afw. (2013-2019)	135	0	175	144	94	47	128	83

Bron: CBS-Landbouwteiling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.25 Duurzame energieverkopen en bedrijfskenmerken, (dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop
Aantal waarnemingen	4.967	578	6.980	1.284	4.939	293	24.512	3.086
Cultuurgrond (2020), hectare	37	89	51	72	16	24	31	61
Standaardopbrengst (2020), 1.000 euro	148	438	413	560	190	426	501	793
Onbetaalde arbeidsjaareenheid (2020)	1,1	1,8	1,9	2,2	1,2	1,6	1,4	1,9
Opvolging (2020), %	24	39	37	43	18	30	24	37
Leeftijd (2020), jaar	61	56	55	53	60	55	57	54

Bron: CBS-Landbouwteiling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Tabel A.26 Effecten van duurzame energieverkopen op bedrijfsresultaat en fiscale winst per bedrijf en per oaje (*1.000 euro, dikgedrukt significantieniveau <0,05)

	Akkerbouw		Melkvee		Overige graasdieren		Totaal	
	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop	Geen verbreding	Wel energie-verkoop
Aantal waarnemingen	4.967	578	6.980	1.284	4.939	293	24.512	3.086
per bedrijf								
Totaal act: bedrijfsresultaat 2019	63	165	75	116	32	92	82	153
Agrarische act: bedrijfsresultaat 2019	53	141	70	105	24	77	63	125
Overige act: bedrijfsresultaat 2019	11	24	5	10	8	15	19	28
Totaal act: fiscale winst 2019	112	235	100	155	52	113	108	198
Agrarische act: fiscale winst 2019	94	204	94	139	39	97	85	162
Overige act: fiscale winst 2019	19	32	6	16	13	16	23	35
per onbetaalde aje								
Totaal act: bedrijfsresultaat per oaje 2019	50	86	39	53	24	51	50	73
Agrarische act: bedrijfsresultaat per oaje 2019	42	73	36	49	18	42	38	60
Overige act: bedrijfsresultaat per oaje 2019	9	13	3	5	6	8	12	14
Totaal act: fiscale winst per oaje 2019	89	122	51	71	38	62	66	95
Agrarische act: fiscale winst per oaje 2019	75	106	48	64	29	53	52	78
Overige act: fiscale winst per oaje 2019	15	16	3	7	9	9	14	17

Bron: CBS-Landbouwtelling en verrijkte data, bewerking Wageningen Economic Research.

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
wur.nl/economic-research

RAPPORT 2022-126

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.200 medewerkers (6.400 fte) en 13.200 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
wur.nl/economic-research

Rapport 2022.126
ISBN 978-94-6447-459-6

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.200 medewerkers (6.400 fte) en 13.200 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

